

Література:

1. Лук'яненко Ю. В., Юхно О. О. Затримання особи як захід забезпечення кримінального провадження: монографія. Харків: Панов, 2016. 264 с.
2. Гловюк І., Дроздов О., Тетерятник Г., Фоміна Т., Рогальська В., Завтур В. Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану: науково-практичний коментар Розділу IX-1 Кримінального процесуального кодексу України. Вид. 2. Електронне видання. Дніпро, Львів, Одеса, Харків, 2022. 58 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-53>

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРИМУСОВІ ЗАХОДИ ВИХОВНОГО ВПЛИВУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ У ФРАНЦІЇ

Можайкіна Олена Станіславівна

*кандидат психологічних наук, доцент, адвокат,
доцент кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

Ліщук Оксана Василівна

*адвокат, викладач кафедри міжнародного, цивільного
та комерційного права
Державного торговельно-економічного університету
м. Київ, Україна*

Коляда Семен Вікторович

*секретар судових засідань
Броварського міськрайонного суду Київської області
м. Бровари, Київська область, Україна*

Неповнолітні, які вчинили правопорушення, потребують особливої уваги з боку держави, оскільки, в першу чергу мають певні вікові та психологічні особливості. Правовий і виховний зміст впливу на неповнолітню особу полягає у тому, аби стимулювати активність його самого, розширити поле його діяльності, збагатити і наповнити позитивним змістом спілкування з

оточуючими людьми, утвердити певне відношення до суспільства і самого себе. Таким чином все соціальне середовище – сім'я, школа, позакласні та позашкільні організації, підприємства, суспільство – виступає не тільки джерелом впливу на неповнолітню особу. Підліток сам повинен виступати активним учасником удосконалення соціального середовища. Тільки тоді виховний і правовий потенціал оптимально працює на формування гармонійної особистості та виступає попереджувальним засобом протиправної поведінки неповнолітніх [1, с. 67].

Слід зауважити, що не завжди доцільно застосовувати до неповнолітніх кримінальне покарання як найбільш суворий захід кримінально-правового впливу. Розширення переліку альтернативних заходів, що застосовуються до неповнолітніх, має велике значення. За нормами Кримінального кодексу України неповнолітній може бути звільнений від кримінальної відповідальності лише із застосуванням примусових заходів виховного характеру. Зокрема ч. 2 ст. 105 КК України регламентує 5 видів таких заходів: застереження; обмеження дозвілля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітнього; передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють; покладення обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків; направлення до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків до його виправлення [2].

Вважаємо, що зазначений перелік заходів може бути збільшено, що забезпечить індивідуалізацію звільнення неповнолітніх від кримінальної відповідальності. Для удосконалення вітчизняного законодавства варто звернути увагу на зарубіжний досвід. Зокрема, вагомий досвід щодо застосування альтернативних заходів має Франція.

Правове регулювання ювенальної юстиції Франції починаючи з 1945 року спиралося на Закон про порушення неповнолітніх. За твердженням Т. Дмитришиної даний нормативний акт включав всі стадії правосуддя – від слідства до виконання виховних заходів і контрольно за виконанням заходів, вжитих щодо неповнолітнього [3, с. 214]. В той же час зауважимо, що Закон Франції про порушення неповнолітніх не лише визнавав право неповнолітніх на виховання, а й проголошував пріоритет виховання підлітків, які вчинили кримінальне правопорушення, над кримінальним покаранням.

Злочинність неповнолітніх як і багато інших соціальних процесів не стоять на місці і постійно еволюціонують, змінюються під дією різних чинників, в тому числі й технологізацією соціуму у всьому світі. Відтак до Закону Франції про порушення неповнолітніх від 02.02.1945 р. з моменту його схвалення й до 2021 року понад сорок разів вносилися зміни. Різноманітні зміни, а також розпорошеність різних положень призвели з часом до відсутності ясності та зрозумілості процесуальної основи правосуддя для неповнолітніх, а також для інших учасників цього процесу.

Усе зазначене спонукало до прийняття у Франції Кримінального кодексу щодо неповнолітніх, який вступив в силу 31.03.2021 р. (далі – Кодекс). Даний Кодекс дав змогу централізувати усі стандарти в єдиному документі, а також забезпечив узгодженість усіх норм, спрощення їх пошуку та застосування різними суб'єктами, в тому числі громадськими діячами, що здійснюють захист неповнолітніх.

За нормами Кодексу неповнолітній, який вчинив правопорушення, розглядається не лише як особа, яка підлягає покаранню, а й як особа, яку потрібно підтримувати виховним шляхом. Тому суд признає заходи, які забезпечують справедливий баланс між вихованням і покаранням. Зокрема, суд може призначити покарання у вигляді тюремного ув'язнення, лише якщо неповнолітній старше 13 років і лише у крайньому випадку та залежно від тяжкості правопорушення (ст. ст. L11-3, L11-4 Кодексу). Привертає увагу й дуже коротка за обсягом і в той же час дуже змістовна ст. L11-2 Кодексу, в якій зазначено, що рішення, які приймаються щодо неповнолітніх, спрямовані на їх виховне та моральне оздоровлення, а також запобігання рецидиву та захист інтересів потерпілих [4].

В рамках даного дослідження увагу привертають норми Кодексу, які передбачають, що після затримання неповнолітнього, підозрюваного у вчиненні кримінального правопорушення, прокурор може встановити спілкування неповнолітнього та його батьків з вихователем відділу судової охорони неповнолітніх для з'ясування причин, що спонукали його до вчинення правопорушення. В подальшому результати такої співбесіди вихователь може запропонувати судді прийняти рішення щодо застосування виховних заходів.

Не можна оминути увагою й самі заходи виховного характеру, які передбачені у Кримінальному кодексі щодо неповнолітніх. Зокрема, досить ефективним вважаємо так зване «виховне випробування», яке призначається у разі визнання неповнолітнього винним у вчиненні кримінального правопорушення. Виховне випробування може встановлюватися на строк від шести до дев'яти місяців. Протягом цього періоду неповнолітній отримує освітню підтримку, до якої також залучаються й законні представники. Такі заходи дозволяють краще пізнати особу неповнолітнього, а також мають вагоме виховне значення, яке полягає у можливості збереження позитивного соціального середовища (школа, вихователі, сім'я). Крім того, можемо припустити, що такі заходи можуть позитивно позначитися на свідомості самого неповнолітнього.

Окремої уваги заслуговують судово-виховні заходи, яким присвячений окремий розділ Кримінального кодексу щодо неповнолітніх та які спрямовані на підтримку позитивних змін неповнолітніх та їх соціалізації.

Усі судово-виховні заходи поділені на 4 модулі:

1. Інтеграційний модуль (Le module d'insertion), який передбачає направлення неповнолітньої особи на освітню підтримку або на соціальну, академічну чи професійну інтеграцію, адаптовану до її потреб. Фактично реалізація даного модулю відбувається за допомогою денного догляду або розміщення у школі-інтернаті, або у державному чи приватному освітньому закладі.

2. Модуль відшкодування (Le module de réparation), який передбачає діяльність з надання допомоги чи відшкодування потерпілій особі, а також можливість проведення медіації між неповнолітньою особою та потерпілим. При цьому варто зважати на той факт, що проведення медіації можливе виключно за згодою потерпілого.

3. Модуль охорони здоров'я (Le module de santé) орієнтований на надання неповнолітній особі медичної допомоги, а також розміщення у лікувальному закладі, за винятком психіатричних закладів, або розміщення у медико-соціальному закладі.

4. Модуль розміщення/влаштування (Le module de placement) передбачає розміщення неповнолітньої особи у сім'ї, членом якої вона є, або у закриті державні чи приватні виховні заклади.

Не залежно від обраного та застосованого судово-виховного заходу держава здійснює постійний контроль за їх виконанням. Крім того, на нашу думку, велике значення має система підтримки неповнолітніх, в рамках якої протягом усього строку судово-виховного заходу неповнолітня особа та її батьки отримують психологічну допомогу, виховний супровід тощо, що допомагає неповнолітньому отримувати позитивний соціальний досвід.

Підсумовуючи викладене варто зауважити, що досвід Франції у сфері ювенальної юстиції є дуже корисним, оскільки передбачає врахування психологічних і фізіологічних чинників, які впливають на делінквенту поведінку. Як доводять вітчизняні дослідження у неповнолітніх, які схильні до вчинення протиправних діянь, порушені процеси самоаналізу та самооцінки. Центральним новоутворенням у підлітковому віці є готовність до життєвого самовизначення, яка передбачає формування стійких, свідомих уявлень про свої права, обов'язки і відповідальність, моральних принципів і переконань, а також уміння аналізувати життєвий досвід [5, с. 150]. Позитивним моментом норм Кримінального кодексу щодо неповнолітніх є урізноманітнена система судово-виховних заходів, яка дає можливість суду індивідуалізувати не лише покарання, а й профілактичну роботу.

Література:

1. Можайкіна О.С. Психологічні засади діагностики і корекції протиправної поведінки неповнолітніх в закладах загальної середньої освіти: дис. ... канд.психол.наук: 19.00.06. Київ, 2010. 232 с.

2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

3. Дмитришина Т. Ювенальна юстиція: Міжнародний досвід та перспективи його впровадження в Україні.

4. Code de la justice pénale des mineurs République Française. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000039086952/2021-09-30/.

5. Можайкіна О.С. Формування особистості неповнолітнього в контексті запобігання протиправної поведінки. *Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Зб.наук.праць.* 2003. Вип. 26. С. 149–152.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-359-3-54>

ДО ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ З ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Ніколаєнко Тетяна Богданівна

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії права*

та кримінально-процесуальної діяльності

*Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

Ярошенко Андрій Вікторович

магістрант факультету керівних кадрів

*Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький, Україна*

В умовах повномасштабної війни, розпочатої російською федерацією проти України звичним питанням стало призов на військову службу, мобілізація та звільнення зі служби. Враховуючи воєнний стан, питання звільнення зі служби постало актуальним для військовослужбовців як офіцерського, так і сержантського складу. Військовослужбовці, які відповідно до законодавства мають можливість звільнитися з військової служби за вислугою років (25 календарних років вислуги) та мають бажання звільнитися з військової служби або звільнитися з військової